

խօսիսի նշանն էր), մէկալ ձեռքն ալ ամաղթեղջիւր կամ առատութե նշանը. չորս դին տասնուվեց մանր տղաք կան՝ յեղոսի 16 կանգուն բարձրանալուն նշան. քովն ալ կոկորդիլոսներ, քաջահաւեր և ուրիշ եգիպտական թռչուններ ձեռացուցած է:

Գ. 2

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Սարգիս Լաբեր:

Եւրոպոս Վերմանիոյ կայսրը տեսնելով որ իւտեր կատաղութեամբ կուրցած՝ մոլորութեանց մէկ փոսէն մէկալը կը գլորի, ու հեղեղի պէս իր եսեւէն կը քաշէ կը տանի Վերմանիոյ մեծ մասը, ժողովք մը ըրաւ Սորմս քաղաքը, իւտերն ալ հոն կանչեց: Եւ ամբարտաւան աղանդապետը, որ իր ողորմելի վիճակէն յանկարծ առաքեալ ու օրէնսդիր եղեր էր Վերմանիոյ մեծ մասին, յանդուգն համարձակութեամբ հարիւր զրահաւոր ազնուականներով, կառքի մէջ նստած՝ մեծ հանդիսով մտաւ Սորմս: Բայց այսպիսի ամբարտաւան աղանդապետէ մը ինչ յոյս կրնայ ըլլալ դարձի և ուղղութեան. աւելի դիւրին է քարէն ջուր բխեցընել՝ քան թէ այսպիսի քարացեալ սրտէ մը ճըմարտութեան դաւանութիւնը լսել: Տեսնելով կայսրը իւտերին յամառութիւնը, հրաման հանեց որ քսան օրուան մէջ ելլէ իր կայսերութեան երկրէն ու երթայ ուր որ կ'ուզէ: Սաքսոնիայի կայսրը տիրը իր պաշտպանութե տակն առաւ զիւտերը. անիկայ ալ ինն ամիս բերդ մը փակուած (որ ինքը Պատմոս կղզի կը կոչէ) նոր նոր մոլորութիւններ կը հանէր, ու իր ըսածին պէս՝ սատանային ազդեցութիւնը լուսաւորուած, մանաւանդ թէ չարաչար իսլաւարած,

1 Առջի հատուածը տես երես 166:

մերժեց նաև թիւ պատարագը՝, հոն թարգմանեց նաև նոր կտակարանը յունարէնէն գերմաներէն ու զածին պէս՝ աւելի ու պակաս: Եւ քը ծպտեալ ելաւ մասնաւոր ջանքով մը միաբանելու իր աշակերտները, որ ամէն մէկը մէյմէկ աղանդի գլուխ եղեր էին. վասն զի մէկն որ ճշմարտութեան կէտէն կը շարժի՝ չկրնար ուրիշ հաստատ կէտ մը գտնել. արմատովը ելած բուսոյ պէս տեղէ տեղ բարբարական կ'ըլլայ՝ ինչուան որ խաւար փոսի մը մէջ կորսուի: Որոնք որ իրեն մտիկ չէին ընէր՝ կատաղութիւն կը հալածէր, ու հայհոյութեամբ սատանայի կը մատնէր զանոնք: Եւս պէս իբրեւ վայրենի խող մը՝ Վրիստոսի անդաստանը ապականելէն ետքը, աս աղանդապետը՝ անամոթութեամբ կարգուեցաւ միանձնացած կուսի մը հետ՝ որ իր գրուածքովը մոլորացուցեր էր: Եւստուծոյ ահաւոր արդարութիւնը շատ անգամ այսպիսի ամբարտաւանները խաղք ընելու համար՝ ամոթալի կրից խաղալիկ կ'ընէ զիրենք. ասանկ ալ իւտեր եղաւ, որ ինքն իր վրան զարմանալով կ'ըսէր. «Վանի որ ուղղափառ եկեղեցւոյ մէջ էի, ճգնաւորական կեանք մը ունեցայ՝ հսկմամբ, պահօք, աղքատութեամբ, ողջախոհութեամբ ու հնազանդութեամբ. քանի որ աս նոր ճամբան բացի, չեմ գիտեր ինչ եղայ. ալ ձեռքս չէ ողջախոհ կեանք ունենալը», Պատճառը. «Սատնեաց զնոսա յատուած, կ'ըսէ Պօղոս առաքեալը, ի ցանկութիւն սրտից նոցա՝ ի պղծութիւն, անարգել զմարմինս իւրեանց յանձինս իւրեանց, որք փոխանակեցին զճշմարտութիւնն Եւստուծոյ ընդ ստութեան», Եւսկեց վերջը կը սարսափի մարդ ու կը զգուի՝

1 Թէպէտ աս բանիս վրայ ամենալով իրեն հետևողները կ'ուզէն սուտ հանել, բայց իւտեր իր գրուածոցը մէջ՝ որ իր կենդանութեան ատեն սրբապուեցան, կը պատմէ թէ ինչպէս արթնութեանը ատեն ունեցաւ աս ընտանի խօսակցութիւնը սատանային հետ:

լսելով ի ուտերի քարոզները, որ չէ
թէ միայն աւետարանի ոգւոյն դէմ
էին, այլ և անհաւատից սկզբունք-
ներէն աւելի թոյլ ու ազատ. ինչուան
ամուսնութեան սուրբ կարգը գրե-
թէ բոլորովին ուրանալով՝ հրաման
տուաւ իրեն հետեւող իշխանի մը որ
իր կնոջը կենդանութեան ատենը ու-
րիշ կին մ'ալ առնէ :

Վարդուս կայսրը քստմնելով աս բա-
նիս վրայ, 1529^{ին} հրովարտակ մը հա-
նեց ու արգիլեց աս նորեւուկ աղան-
դը որ ի ուտերականութիւն կ'ըսուէր.
Իսկ աղանդաւորները բողոքեցին աս
հրովարտակին դէմ, անոր համար ալ
Փրոթէսթանթ ըսուեցան որ Ռադաքս
կը նշանակէ : Ետքը 1530^{ին} Մէկուս-
թա քաղաքը եղած ժողովքին առա-
ջարկեցին իրենց հաւատոյ դաւա-
նութիւնը : Ս'երթեց ասոնց դաւա-
նութիւնը կայսրը՝ ժողովքին ուղղա-
փառ նուիրակացը ձեռքովը . ան ա-
տեն լուտերական իշխանները դաշնա-
կցութիւն մը ըրին մէջերնին կայսեր
դէմ իրենք զիրենք պաշտպանելու, որ
ըսուեցաւ Սմալքատայ դաշնակցու-
թիւն : ի ուտեր ասոնց ապստամբա-
կան միաբանութիւնը հաստատելէն
ետքը, սկսաւ նաև կերպով մը գրո-
գռել ժողովուրդը իրենց եկեղեցական
ու աշխարհական տերանցը դէմ. այն-
չափ ըրաւ որ իր աշակերտներն ալ
ձանձրացան իրմէ . Օ ուինկլեանք նեռ
կը կոչէին զինքը . Ս'իւնսթէր, Ս'ե-
լանթթոն ու Վալվին կ'ըսէին թէ
համբերելու բան չէ ասոր ցասկոտ
ու կատաղի բնաւորութիւնը . ինքը
ի ուտեր ալ անձամբ կը գրէր իր բա-
րեկամին թէ “ Իրաւ է, չեմ կրնար
ուրանալ որ չափէ դուրս խիստ ու
կատաղի եմ բնաւորութեամբ . բայց
որովհետեւ ուրիշներն ալ գիտեն աս
բանս, պէտք չէր որ շունը շղթայէն
արձակէին ” : Միտոս ան Եւրոպա-
ցոց որ այնպիսի անպիտան մարդը,
որ ինքզինքը կատաղի շան մը կարգ
կը դնէ, իրենց նախնեացը կրօնքին
նորոգիչ սեպեցին :

Չհասաւ ի ուտեր Տրիդենտեան
ժողովքին . երբոր բարկութեամբ
փրփրած կը գրէր ու կը յորդորէր
լուտերական իշխանները աս ժողով-
քին դէմ՝ մեռաւ 1546^{ին} իր ծնած
քաղաքը, ու թաղուեցաւ Ս'իթթեմ-
պերկի բերդին եկեղեցւոյն մէջ : Ս'ե-
լի հիւանդութիւնը կարճ քշեց, ու
կ'երևնայ թէ կամ անմարսողութիւն
էր պատճառը և կամ կաթուած : Իր
թշնամեացմէ ոմանք ձայն հանեցին
թէ ինքզինքը կախեր է Յուդայի
պէս . ոմանք ալ թէ Մ'րիոսի պէս գար-
շելիքը սատկեր է, և թէ մեռնելէն
երկու օր ետքը գերեզմանը բանալով
մարմինը չեն գտած, ու սաստիկ ծը-
ծումբի հոտ առեր են :

Իրաւցընէ արժանի էր աս անզգամ
աղանդաւորը այսպիսի չարաչար մա-
հուան մը, բայց աս պատմուածնե-
րուն վրայ ստուգութիւն չունինք :
Վարձեալ կ'ըսեն թէ ետքերը անաս-
տուածութեան զարկած ըլլայ ի ու-
տեր, ու հոգւոյ անմահութիւնն ալ
ուրանալով ըսած ըլլայ հայհոյութիւն .
“ Հարիւր տարի ալ կարենայի ապրիլ
աշխարհքիս վրայ նէ, բոլորովին կը
թողուի անդիի կեանքը ” : Եւ թէ
ուրիշ հայհոյութեամբ ալ աստուա-
ծաշունչը արհամարհելով ըսած ըլ-
լայ թէ ամենեւին անոր քարոզութե-
լէմ հաւատար : Բայց ասոնք՝ կամա-
սոնց մէկ մասը չափազանցութիւն
կ'երևնան . աս ստոյգ է որ ի ուտերա-
տելութեամբ ու խռովութեամբ ձեռ-
քեց Մ'րիստոսի եկեղեցին, հպատակ
ները իրենց իշխանացը դէմ զինեց,
այնչափ արեան պատճառ եղաւ, ու
կրօնական խռովութեան հետ սար-
սափելի քաղաքական խռովութիւն
ներ հանեց, ու շատ ժողովուրդներ
կործանեց : Ինքն ալ կենացը ետքի
տարիները կը ցաւէր թէ ինչ սկըզ-
բամբ ձեռք զարկաւ աս նորութեան,
ու ինչ վախճան ունեցաւ : Եւ յիշա-
ւի, եթէ 'ի սկզբան գուշակէր ի ու-
տեր՝ թէ իր յամառ բնաւորութեամբ
բը աս փոսերուն մէջ պիտի իյնայ,

Թերևս կը սարսափէր, ետ կը կենար :
 Ի ուտերականաց մեծ մասը կը պար-
 սաւեն ի ուտերը իբրեւ խիստ, կա-
 տաղի ու անզգամ մարդ, ու իր բըռ-
 նած ճամբան վար զարնելով՝ վախճա-
 նը կը գովեն՝ իբր Թէ լաւ էր միտքը :
 Ի այց որպէս զի լաւ հասկընանք աս
 աղանդը ու իր աղանդապետին միտ-
 քը, պէտք է համառօտ մը ցուցնենք
 Թէ ինչպէս սկսաւ աս աղանդը, ինչ
 վախճան ու հետեանք ունեցաւ, և
 Թէ ինչո՞ւ շուտով տարածուեցաւ :
 Սկիզբն եղաւ պարզ անձնասիրութիւն
 առաջ եկած կռիւ մը . վասն զի միտք
 չունէր ի ուտեր աղանդապետ ըլլալու .
 բայց երբոր մէյմը ընկաւ մոլորութե-
 մէջ, ամբարտաւանութեամբը ճանչ-
 նալ չուզելով, մէկ մոլորութեան փո-
 սէն մէկալը գլորելով՝ անզգամութե-
 ծայրը հասաւ : Ինչուան ի ուտերի
 ատենը ամենայն քրիստոնեայք յայտ-
 նի կը տեսնէին աւետարանին մէջ
 Վրիստոսի տուած իշխանութիւնը
 առաքելոց և եկեղեցւոյ, որ կարե-
 նան զղջացեալ մեղաւորները մեղքէ
 արձակել . Իստուծոյ արդարութեանը
 սահմանած յաւիտենական պատիժը՝
 ժամանակաւոր ապաշխարանքով մը
 վճարել . դարձեալ Թէ եկեղեցին ու-
 նի առանձին իշխանութիւն մ'ալ՝ Վր-
 իստոսի և սրբոց արդեամբքը ներդ-
 ղութի շնորհել, ու արտաքին ապաշ-
 խարանքն ալ Թեթեւցնել կամ բոլո-
 րովին Թողուլ : Ուրացաւ ի ուտեր
 աւետարանին աս ճշմարտութիւնը,
 ուրացաւ Վրիստոսի պաշտօնէից և ե-
 կեղեցւոյ իշխանութիւնը . արձակու-
 մը համարեցաւ Իստուծոյ կողմանէ
 ծանուցանել մը մեղաւորին՝ Թէ Իս-
 տուած Թողուցեր է իր մեղքը, և Թէ
 ապագայ մեղքերէն զգուշութեան
 համար ազդարարութիւն մըն է : Ուս-
 տի աս մոլորութենէն ալ հետեւցուց
 Թէ արտաքին սովորութիւն մըն է
 ապաշխարանքն ալ՝ ներողութիւնն
 ալ, և ամենեւին արդիւնք չունի ան-
 ցեալ մեղքերու վրայ : Իսկէ մերժեց
 մէկէն զղջումն ալ, մերժեց բարեգոր-

ծուծութիւնները, մերժեց ապաշխարու-
 թիւնները, պահքը, ժուժկալութիւ-
 նը, ողորմութիւնը, կուսութիւնը և
 այլն . փրկութեան համար բաւական
 է ըսաւ հաւատքը :

Վրիստոս՝ փրկութեան ճամբան
 անձուկ է ըսաւ ու նեղ . լայնցուց ու
 ընդարձակեց զայն ի ուտեր . և Վրիս-
 տոսի, առաքելոց ու ամենայն սրբոց
 ճամբէն դուրս՝ նոր ճամբայ մը ու-
 զեց բանալ : Վրիստոս հրամայեց մե-
 զի եղբայրսիրութեամբ, ողորմութե-
 ք ու աղօթիւք մեր փրկութիւնը ձեռք
 ձգել . ի ուտեր նոր աւետարան մը հա-
 նեց՝ քարոզելով Թէ անփոյթ կեան-
 քով ու նաև մեղաւոր մնալով կրնանք
 փրկուիլ, միայն Թէ հաւատանք Թէ
 կը փրկուինք : Վրիստոսն էութիւնը զօ-
 րաւոր դեղ մըն է ապականեալ բնու-
 թեան, որով մարդս աշխարհքի մէջ
 հրեշտականման կեանք մը կ'ունենայ .
 ի ուտեր իր վարդապետութեամբը ջա-
 նաց քան զամէն աղանդ անարգ ու
 մոլար կրօնք մը երեցընել աս սուրբ
 կրօնքս : Վրիստոսն էին մեղքը մեղք
 չըսեպուիր ըսաւ, վասն զի հաւա-
 տով կը վարուի՝ չէ Թէ օրինօք . վասն
 զի չունի ազատութիւն իր գործոցը
 մէջ, Իստուած է որ կ'ողղէ զինքը .
 որով Իստուած կ'ըլլար պատճառ նաև
 իր մեղացը : Ով անմիտ մոլորութիւն :
 Իստուած ի ուտեր ընդարձակ ճամբայ
 մը բացաւ ամենայն անկարգութեց,
 որուն ծայրը հասաւ ետքը ինչուան
 անաստուածութիւն, և ի ուտերի ա-
 ռաքելութեանը դառն պտուղը քա-
 ղեց Եւրոպա ու դեռ կը քաղէ :

Ի ուտեր ուրանալով եկեղեցւոյ եօ-
 թըն խորհուրդքը, միայն մկրտութիւն
 ու հաղորդութիւնը պահեց, ան ալ
 իբրեւ պարզ զարթուցիչ հաւատոյ .
 վասն զի ուրացաւ նաև Վրիստոսի
 մարմնոյ և արեան խորհուրդը, անօ-
 գուտ սեպեց պատարագը կենդա-
 նեաց և ննջեցելոց համար, ինչպէս
 վերն ալ յիշեցինք . նմանապէս աղօթ-
 քը ու սրբոց բարեխօսութիւնը և ե-
 կեղեցւոյ հրամանները : Իստուած մո-

լորութիւններէն ետքը մերժեց Վրիստոսի եկեղեցին ալ, ու ամէն մարդու խելքին թողուց՝ իր հաւատոցը վարդապետ և ուսուցիչ և քահանայապետ ըլլալ, սուրբ գիրքն է ըսելով հիմն կրօնից, և ամէն մարդ ազատ է իր մտացը յարմար մեկնութիւն տալու անոր :

Սոլորութեանը հետ ան աստիճան էր իրեն ամբարտաւանութիւնն ալ որ Մտուծոյ պէս կ'ուզէր օրէնքներ դնել . երբոր տեսաւ թէ իր աղանդը արմատէն կը քանդուի Յակովբոս առաքելոյն թղթովը՝ որ ուրիշ եկեղեցւոյ խորհրդոց հարկաւորութեանը հետ՝ յայտնի կը վարդապետէ նաև թէ “հաւատք առանց գործոց մեռեալ են”, դուրս հանեց սուրբ գրոց կարգէն աս թուղթս՝ աստուածաշնչի մաս չէ ըսելով : Աշակերտները զարմանալով կը հարցունէին՝ թէ ինչ պիտի ըլլայ պատճառը որ սուրբ գրոց կարգը չսեպուի ան գիրքը, որ ինչուան 1500 տարի ամէն քրիստոնեայք սուրբ գիրք սեպելով կը կարդային . պատասխան տուաւ անարժան վարդապետը . “Եւ ի ուտեր Սարտինոսս այսպէս կ'ուզեմ, այսպէս կը վճռեմ . ձեր կամաց ու խելքին տեղը՝ ձեզմէ հնազանդութիւն կը պահանջեմ” : Այսպէս ի ուտերի աղանդոյն սկիզբն եղաւ ամբարտաւանութիւն և ատելութիւն, յառաջացուցին եղաւ կատաղի բարկութիւն, սոսկալի յամառութիւն ու կարգէ դուրս յանդգնութիւն . իսկ վախճանն եղաւ անամօթ մարմնապաշտութիւն :

Եւ աղանդոյն առաջին առաքեալներն ու քարոզիչներն եղան Վարլոշթատ, Սելանքթոն, Աքոլամփատ, Պուցէր, Օուինկլիոս և այլն, ամէնն ալ կատաղի, տգէտ ու անզգամ մարդիկ, որ զիստ հայհոյելով ու իրարու միտ տեղով կը ջանային մէկմէկու հակառակ վարդապետութիւններ հաստատել՝ ուղղափառ ճմարտութեան դէմ . ասոնց համար է Պօղոս առաքելոյն ըսածը . “Հաւուրս

յետինս եկեսցեն ժամանակք չարք . զի եղիցին մարդիկ . . . յանդգունք, ամբարհաւաճք, ցանկասէրք մանաւանդ քան աստուածասէրք . . . որ ունիցին զկերպարանս աստուածաշնչաւ տութեան, և ի զօրութենէ անտի նորա ուրացեալ իցեն . որ յամենայն ժամ ուսանին, և երբէք ի գիտութիւն ճմարտութեան ոչ հասանեն . և որպէս Յանէսն և Յամբէս հակառակ կացին Սովսեթի, նոյնպէս և նոքա հակառակ կան ճմարտութեան . մարդք ապականեալք մտօք, անպիտանք ի հաւատս, այլ ոչ երբէք գայցեն յառաջ ի լաւ անդր . քանզի անմտութիւն սոցա յայտնի լիցի ամենեցուն, որպէս և նոցայն իսկ եղև” :

Եւ է ճմարտ նկարագրութիւն ի ուտերի ու իրեն գլխաւոր աշակերտացը : Իսկ բուն լուտերական ժողովրդեան բարքը՝ իրենց հաւատոց մէջ առջի եռանդուն ժամանակն ալ ինքը ի ուտեր կը նկարագրէ . “Աշխարհքս, կ'ըսէ, թէպէտ միշտ չար էր, բայց երթալով ալ չարագոյն կ'ըլլայ . հիմակուան մարդիկ աւելի ոխակալ են, աւելի ագահ, անողորմ, անհամեստ, անժուժկալ, անուղղայ, մէկ խօսքով աւելի գէշ՝ քան թէ իրենց պապականութեանը ատենը” : Ուրիշ տեղ մ'ալ կ'ըսէ իրեն արժանաւոր հետևողացը համար թէ “Խող են ասոնք . խողի պէս կը հաւատան, խողի պէս կ'ապրին, խողի պէս ալ կը մեռնին” : Եւ առջի բերանը առակ եղեր էր, որ երբոր կ'ուզէին օր մը անառակութեամբ ու կերուխումով անցընել, “Իբրեւ զլուտերական վարեսցուք զօրս”, կ'ըսէին : Եւ ինչ մեծ պատիւ է իրենց աղանդապետին :

Ի ուտերի աշակերտներէն ելան իրկնակնունք ըսուած գազանաբարոյ աղանդաւորները, որ սուրբ գիրքը մէկ ձեռքերնին՝ թուրը մէկալ ձեռքերնին՝ իրենց տերանցը ու թագաւորացը դէմ ելան, ու պաշտօն մատուցանել Մտուծոյ կարծելով՝ անմեղաց արեամբն ու աւերակներով ծածկեցին Վեր-

մանիոյ մէկ մասը : Սովինեանք նոյն պէս սուրբ գրքին վրայ հաստատած իրենց մոլար միտքը՝ ջանացին քրիստոնէութիւնը ի հիմանք քակելու :

Բայց ըսէ մէկը թէ ինչպէս քիչ ատենուան մէջ՝ այնչափ տարածեցաւ աս աղանդը Եւրոպայ : Տարածուելուն պատճառները շատ զարմանք չեն բերեր . վասն զի մարդիկ բնութեմէն կը սիրեն միշտ բարոյականի թուլութիւնը, և որչափ որ կարելի է մարմնոյ յօժարութեանը հետեւիլ, միայն թէ կարենան կերպով մը խղճմտանքին լոյսը մարել, ու մոլորութիւնը իբրեւ ճշմարտութիւն տեսնել : Երկրորդ՝ Սուտերի աղանդոյն տարածմանը մեծ պատճառ եղան՝ Վերմանիոյ գաւառները ցրուած իրմէ առջի աղանդաւորները . զոր օրինակ Հենրիկեանք, Բլեքեանք, Սալզեացիք և այլն . ասոնք մէկէն Սուտերի առջի հետեւողներն եղան, և հիմակուան լուտերականք ալ առանց ամբնջալու կը պարծին ասոնց վրայ թէ իրենց նախնիքն են : Երրորդ՝ ան ատենի իշխանաց ու թագաւորաց բնական թուլութիւնը, ու մանաւանդ ագահութեան ախտը առաջին շարժիչն եղաւ որ Սուտերի կողմն անցնին . որովհետեւ հրաման կուտար Սուտեր համարձակ յափշտակել եկեղեցւոյ ստացուածքը, ու թօթափել սուրբ կրօնից լուծը, և աշխարհական իշխանութեան հետ բռնանալ նաեւ եկեղեցւոյ իշխանութեանը վրայ :

Երեւելի մը կրնայ զարմանալով աս ալ հարցնել, թէ ինչպէս հապա հաստատուն կը մնայ այսպիսի անձոնի աղանդ մը Եւրոպայի իմաստուն ազգաց մէջ . ու ինչպէս կրնան աս աստիճան հաւատոյ կարեւոր ճշմարտութեանց մէջ կուրնալ : Եւ բանիս պատասխան կուտանք թէ նախ պէտք է գիտնալ թէ լուտերականութիւնն ու փրօթեութեան թուլութիւնը այնչափ խառնափնդոր աղանդներ բաժնուած են հիմա, որ եթէ Սուտերը յանկարծ դժոխքէն դուրս ել

լէր, պիտի չգտնէր իր աղանդը . ըսելէ որ չէ թէ Սուտերի, այլ ամէն մարդ իր կրօնը հնարած աղանդը կը պաշտէ : Երկրորդ՝ ասոնց գլխաւոր մոլորութեան հաստատութիւնն է հռոմէական եկեղեցւոյն դէմ մահու չափ ատելութիւն, որ իրենց մօրը կաթին հետ կը ծծեն, ու դաստիարակութեան մէկ մասը կը համարին . աս կոյր ատելութեամբ խաւարած՝ պայծառ լուսաւորութեան մէջ խարխափելով կը պտրտին . իսկ անոնք՝ որ մէկ անգամ մը աս հին ատելութիւննին թողուն, ալ չեն կրնար ճշմարտութիւնը չճանչնալ : Անին ուրիշ մոլար ու խախուտ պատճառ մըն ալ որ կ'ըսեն . հայրենական պատիւս կը պահանջէ որ ինչ հաւատքի մէջ ծնայ՝ նոյն հաւատքին մէջ ալ մեռնիմ : Իսկ որ աս սկզբունքը ունենային նաեւ Սուտեր և իրեն առջի աշակերտները, աս մոլար աղանդս դուրս չէր ելլեր : Եւ ասոնք աս հիմը դրին իրենց կրօնքին՝ թէ ամէն մարդ պիտի քննէ իր հաւատքը ու իր մտացը լուսոյն յարմարեցնէ . իսկ ասոնք հակառակ ճամբան կ'ուզեն հաստատել, վախնալով որ չըլլայ թէ խախուտ աղանդնին կործանի :

Գարձեալ պէտք է գիտնալ որ հիմա աս աղանդաւորներէն շատ խելացի մարդիկ ճանչնալով իրենց մոլորութիւնը՝ կը դառնան սուրբ եկեղեցւոյ գթած մօր գիրկը, որ գիշեր ցորեկ աղօթիւք ու քարոզութեամբ կը ջանայ ժողովել իր մոլորեալ գաւինքը . իսկ անմիտները կատղած՝ Եւրոպայի մէջ բրած կորուստնին՝ կ'ուզեն լեցնել Երեւելի պարզամիտ ժողովուրդները մոլորեցնելով :

Հ. Ա. Ճ